

Formacja pastoralna alumnów Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w latach 1991 – 2013

Formacja kandydatów do kapłaństwa jest złożonym procesem rozwojowym i powinna obejmować całą osobę powołanego, uwzględniając przy tym wszystkie aspekty jego osobowości, jak również wszelkie konteksty, w jakich przyszło mu wzrastać. Z tej racji wyróżnia się cztery rodzaje seminaryjnej formacji, a mianowicie: ludzką, duchową, intelektualną i pastoralną. Ta ostatnia jest związana z praktycznym wprowadzeniem alumnów w zbawcze sprawowanie funkcji kapłańskich. Służą temu zwłaszcza te przedmioty, które są połączone z ćwiczeniami praktycznymi. W pierwszym rzędzie należy do nich zaliczyć: teologię pastoralną, homiletykę, katechetykę i liturgikę. Przygotowują one w sposób bezpośredni alumnów do pracy duszpasterskiej wśród wiernych diecezji, do której przynależą.

Ten rodzaj formacji był integralną częścią całego procesu przygotowania do kapłaństwa alumnów seminarium częstochowskiego. Od samego początku jego istnienia, a więc od 1926 r. odpowiedzialni za formację powołanych do kapłaństwa kładli szczególny nacisk na odpowiednie przygotowanie przyszłych kapłanów i wdrożenie ich do pracy duszpasterskiej. To przygotowanie przybierało różne formy, inne w okresie funkcjonowania częstochowskiego seminarium w Krakowie w latach 1926 – 1991, a inne po przeniesieniu do Częstochowy, a więc w granicach diecezji, a od 1992 r. archidiecezji częstochowskiej. Pewnym modyfikacjom uległo także w roku akademickim 2013/2014, gdy gmach Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochow-

Ks. ROMAN CEGLAREK – dr teologii, wykładowca katechetyki w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie oraz w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Sosnowieckiej w Częstochowie, członek Stowarzyszenia Katechetyków Polskich.

skiej stał się także siedzibą dla Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Sosnowieckiej.

W niniejszym artykule zostanie przedstawiony zarys rozwoju formacji pastoralnej alumnów Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w latach 1991 – 2013, a więc od momentu rozpoczęcia funkcjonowania seminarium w Częstochowie po przeprowadzce z Krakowa, co w zasadzie pokrywa się z podniesieniem diecezji do rangi archidiecezji, aż do roku 2013, gdy w murach częstochowskiego seminarium zamieszkali także klerycy Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Sosnowieckiej.

1. Rozwój formacji pastoralnej alumnów w Archidiecezji Częstochowskiej

Po Soborze Watykańskim II pojawiało się wiele dokumentów, które dotyczyły spraw związanych z wielopłaszczyznową formacją do kapłaństwa. Na szczególną uwagę zasługuje adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, która podawała zasady tej formacji we współczesnym świecie oraz podkreślała rolę seminarium przy wspieraniu pastoralnej kompetencji i wrażliwości alumnów¹. Adhortacja wraz ze wskazaniem Vaticanum II, Kodeksu Prawa Kanonicznego i zaleceniami dykasterii Stolicy Apostolskiej stała się znaczącym źródłem dla *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*². Ów dokument podaje aktualne zasady formacji kapłańskiej w seminariach duchownych w Polsce, w tym oczywiście określa ramy dla formacji pastoralnej przyszłych kapłanów. Zawiera również *Ratio studiorum*³ – program studiów w wyższych seminariach duchownych, który jest obligatoryjny również dla Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej. *Ratio studiorum* nie tylko wymienia przedmioty i określa liczbę godzin, ale także podaje propozycje praktyk pastoralnych, jednak ich wybór i sposób realizacji zależą w dużej mierze od władz poszczególnych seminariów⁴.

W *Ratio institutionis* czytamy, że: „Celem całej formacji kandydatów do kapłaństwa jest przygotowanie ich w sposób szczególny do

¹ H. WIEB, *Die Rolle des Seminars bei der Förderung pastoraler Sensibilität und Kompetenz*, „Seminarium” 33 (1993) 3, 361-370.

² *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999.

³ Tamże, 135-221.

⁴ Tamże, 135-138.

udziału w miłości Chrystusa Dobrego Pasterza. Formacja ta, w swych różnych aspektach, powinna więc mieć charakter głęboko duszpasterski. [...] Cel duszpasterski nadaje formacji ludzkiej, duchowej i intelektualnej określoną treść i konkretne cechy, a także integruje i kształtuje całą formację przyszłych kapłanów”⁵. W myśl założeń zawartych *Ratio institutionis* formacja pastoralna alumnów winna obejmować dojrzałą refleksję pastoralną oraz praktyki duszpasterskie. Dojrzała refleksja pastoralna wiąże się ze studium określonej dyscypliny teologicznej – teologii pastoralnej, będącej nauką refleksją o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii. Bierze ona także pod uwagę fakt, że teologia pastoralna nie jest tylko umiejętnością, zespołem wskazań, doświadczeń i metod, ale ma status pełnoprawnej dyscypliny teologicznej, ponieważ z depozytu wiary czerpie zasady i kryteria działalności duszpasterskiej Kościoła, odwołując się do przesłanek teologicznych oraz do rozeznania sytuacji społeczno-kulturowej i eklezjalnej, w której Kościół prowadzi swoją działalność⁶.

Jak wyżej wspomniano – formacja pastoralna w seminarium powinna obejmować dojrzałą refleksję teologiczną oraz praktyki duszpasterskie. Ta pierwsza forma przygotowania do duszpasterstwa związana jest z wykładami i ćwiczeniami. *Ratio studiorum* podzieliło przedmioty w seminarium na dwie grupy: obowiązkowe (filozoficzne, teologiczne, pastoralne, psychologiczno-pedagogiczno-katechetyczne, lektoraty, zajęcia związane z pisaniem pracy naukowej) i fakultatywne. Takie dyscypliny z zakresu teologii praktycznej, jak homiletyka, liturgika i teologia pastoralna, znalazły się w grupie przedmiotów pastoralnych. Z kolei katechetyka w grupie przedmiotów psychologiczno-pedagogiczno-katechetycznych. W układzie tygodniowym na zajęcia z teologii pastoralnej przeznaczono 3 godziny, na liturgikę 5, na homiletykę 4 (2 godz. wykładów i 2 godz. ćwiczeń), a na katechetykę 5 godzin (3 godz. wykładów i 2 godz. ćwiczeń)⁷. Dla każdego z tych przedmiotów należało prowadzić wykłady zgodnie z założeniami programowymi⁸. Wykłady miały

⁵ Tamże, 112-113.

⁶ Tamże, 113-116.

⁷ Tamże, 139-143.

⁸ Teologia pastoralna: Wprowadzenie do teologii pastoralnej, Istota Kościoła i jego zbawcze posłannictwo, Autorealizacja Kościoła we współczesności, Działalność pastoralna i jej teologiczne podstawy (Rok IV); Organizacja duszpasterstwa, Kościół jako podmiot i przedmiot duszpasterstwa, Relacja Kościoła do świata (Rok V); Parafia, Rodzina, Społeczności zorganizowane, ruchy i wspólnoty religijno-duszpa-

być uzupełnione ćwiczeniami, które powinny być prowadzone jako ćwiczenia analityczno-studyjne (zajęcia towarzyszące wykładom, polegające głównie na badaniu źródeł) oraz ćwiczenia praktyczne (związane z przedmiotami pastoralnymi, polegające głównie na nabywaniu praktycznych umiejętności)⁹. Jak w przypadku wykładów, tak i w tym, *Ratio* określało ogólne ramy programowe dla ćwiczeń¹⁰.

sterskie, Duszpasterstwo zwyczajne i nadzwyczajne, Duszpasterstwo charytatywne, Duszpasterstwo i apostołat społeczny, Duszpasterstwo wobec migracji i turystyki, Środki społecznego przekazu w duszpasterstwie (Rok VI).

Liturgika: Pojęcie liturgii, Natura liturgii oraz jej znaczenie w życiu Kościoła, Pojęcie i przymioty kultu, Charakter liturgii jako czynności hierarchicznej i społecznej, Język liturgii, Księgi liturgiczne, Zwyczaj w liturgii, Historia liturgii, Historia liturgii w Polsce, Symbolika liturgiczna, Liturgia godzin (Rok II); Heortologia, Rok liturgiczny, jego istota i struktura, Niedziela, Tydzień liturgiczny, Proprium de Tempore, Nowy kalendarz liturgiczny, (Rok III); Zarys dziejów Mszy św., Główne formy odprawiania Mszy św., Msza św. w świetle teologii współczesnej, Istota uczestnictwa wiernych we Mszy św., Mszalne obrzędy wstępne, Liturgia słowa we Mszy św., Odpowiedź człowieka na słowo Boże, Obrzędy przygotowania darów, Modlitwy eucharystyczne w *Mszale* Pawła VI, Opowiadanie o ustanowieniu i konsekracji w *Mszale* Pawła VI, Mszalna ucztą ofiarna, Obrzędy zakończenia Mszy św., Kult Eucharystii poza Mszą św. (Rok IV); Sakramenty święte i Sakramentalia (Rok V).

Homiletyka: Teologia słowa Bożego, Teologia przepowiadania słowa Bożego, Podstawowe typy przepowiadania, Historia kaznodziejstwa (Rok IV); Pismo Święte podstawowym źródłem przepowiadania, Podstawowe treści kerygmatu biblijnego, Refleksja teologiczna w służbie kaznodziejstwa, Elementy moralne w przepowiadaniu, Elementy liturgiczno-mistagogiczne w przepowiadaniu, Elementy współczesnej kultury w przepowiadaniu (Rok IV); Przepowiadanie w konwencji teologii komunikacji, Retoryczny wymiar przepowiadania, Rodzaje homilii, Rodzaje kazań, Proces tworzenia kazania/homilii (Rok VI).

Katechetyka: Historia katechezy i Katechetyka fundamentalna (Natura, cel, formy i wymiary katechezy, Dokumenty katechetyczne i współczesne kierunki i modele katechezy, Programy katechizacji) (Rok IV); Pismo Święte w katechezie, Wychowanie liturgiczne w katechezie, Wychowanie moralne w katechezie, Eklezjalny wymiar katechezy (Rok V); Dydaktyka ogólna i katechetyczna, Katechetyka szczegółowa (Katecheza dzieci, młodzieży, dorosłych, specjalna), Regulacje prawne katechezy, Katecheza a kultura (Rok VI).

⁹ *Zasady formacji kapłańskiej*, 144-145.

¹⁰ Homiletyka: Samodzielna analiza krytyczna materiałów kaznodziejskich, Zbieranie odpowiednich materiałów i pomocy kaznodziejskich, Samodzielne pisanie i głoszenie kazań (Rok IV); Praca nad tekstem biblijnym i liturgicznym (od tekstu do kazania/homilii), Metoda medytacji antropologicznej i homiletycznej, Samodzielna i krytyczna analiza kazań, Sposób doboru i oceny tworzywa kaznodziejskiego, Samodzielne przygotowywanie i wygłaszanie kazań (Rok VI).

Katechetyka: Zapoznanie się alumnów z podręcznikami i pomocami katechetycznymi, Hospitacja lekcji języka polskiego, historii i lekcji religii prowadzonych przez

Wskazania te *Ratio studiorum* – dotyczące wykładów i ćwiczeń, swoją konkretyzację otrzymały w tygodniowym palnie zajęć opracowanym dla seminarium częstochowskiego w roku akademickim 2010/2011. Zgodnie z nim wykłady z liturgiki rozpoczynały się już od roku I, a kończyły się na roku VI wraz z zakończeniem pierwszego semestru¹¹. Prowadzili je: ks. Paweł Maciaszek (rok I, II i III) oraz ks. Krzysztof Bełkot (rok IV, V i VI), który także odpowiadał za ćwiczenia. Jeśli chodzi o ćwiczenia, to odbywały się one w pierwszym semestrze roku IV (1 godz.), przez dwa semestry roku V (1 godz.) oraz przez jeden semestr roku VI (2 godz.). Wykłady z homiletyki i ćwiczenia (rok IV, V, VI) prowadził ks. Remigiusz Lota. Wyznaczono na nie po jednej godzinie tygodniowo. Ćwiczenia homiletyczne były prowadzone od drugiego semestru na roku IV, aż po koniec pierwszego semestru roku VI. Wykłady i ćwiczenia z katechetyki oraz praktyki katechetyczne prowadził ks. Roman Ceglarek. Na roku IV i V na wykłady przeznaczono po jednej godzinie tygodniowo, natomiast na roku VI dwie godziny przez pierwszy semestr. Ćwiczenia z katechetyki prowadzono na roku IV (2 godz.) i V (1 godz.). Z kolei teologię pastoralną wyładał: na roku IV – ks. Stanisław Pamuła (1 godz. przez dwa semestry), na roku V – ks. Andrzej Kuliberda (2 godz. przez I semestr) oraz na roku VI – ks. Marian Duda¹²

innych nauczycieli oraz omówienie tychże lekcji (Rok IV); Hospitacja lekcji języka polskiego, historii i lekcji religii prowadzonych przez innych nauczycieli oraz omówienie tychże lekcji, Przygotowywanie i prowadzenie katechez pod kierunkiem profesora katechetyki oraz ich omówienie (Rok V); Przygotowywanie i prowadzenie katechez pod kierunkiem profesora katechetyki oraz ich omówienie indywidualne i zbiorowe (Rok VI).

Liturgika: Sprawowanie Mszy św. Sprawowanie innych sakramentów, Sprawowanie sakramentaliów, Sprawowanie nabożeństw (Rok VI).

Teologia pastoralna – *Ratio studiorum* nie podaje założeń programowych dla ćwiczeń.

¹¹ Wszystkie wykłady i ćwiczenia w roku akademickim 2010/2011 kończyły się wraz z pierwszym semestrem. W drugim prowadzono jedynie zajęcia pastoralne. Było to po linii wskazań *Ratio studiorum*, które zalecało ograniczenie w seminarium zajęć na roku VI, tak aby zachować jego pastoralny charakter.

¹² Ks. Marian Duda w okresie, gdy był proboszczem parafii katedralnej w Częstochowie (1996 – 2003), opracował projekt warsztatów pastoralnych, który realizował na terenie swojej parafii, w czasie trwania praktyk diakonów, poświęcając na nie jeden dzień w każdym tygodniu praktyk. Na całość warsztatów składały się: cykliczne wykłady, blok zajęć związany z referowaniem przez praktykantów określonych kwestii pastoralnych połączony z dyskusją na ten temat oraz zajęcia praktyczne – wizyty domowe w ekipach pastoralnych w rodzinach wybranych przez opiekuna warsztatów. Zob. *Aneks 4. Warsztaty pastoralne (WSD Częstochowa)*, w: *Duszpasterstwo a wyzwania*

(2 godz. przez I semestr). Zajęcia pastoralne na roku VI w drugim semestrze (6 godz. przez II semestr)¹³ prowadziły osoby zaproszone przez władze seminaryjne, m.in.: ks. Marek Bator, ks. Krzysztof Dziub, ks. Mariusz Foltyński, ks. Robert Glen, ks. Stanisław Ilczyk, ks. Andrzej Kuliberda, ks. Paweł Wolnicki i inni¹⁴.

Jak wyżej zostało powiedziane, wykłady miały być uzupełniane ćwiczeniami. W seminarium częstochowskim sposób ich prowadzenia, w zakresie poszczególnych dyscyplin teologii pastoralnej, przybiera podobny styl, jak w wielu polskich seminariach. Jeśli chodzi o ćwiczenia z homiletyki, to w seminariach duchownych prowadzi się zazwyczaj zajęcia dla całego rocznika, dołączając do nich indywidualne konsultacje alumna z wykładowcą. Metody edukacyjne podejmowane w ramach ćwiczeń to na ogół: pisanie tekstów kazań i ich krytyczna ocena przez wykładowcę, wygłaszanie kazań, analiza wygłoszonych kazań (pozytywne i negatywne strony), studiowanie materiałów homiletycznych, samodzielne i zespołowe opracowywanie różnych form przepowiadania itp.¹⁵. Taka praktyka jest również w seminarium częstochowskim. Alumni są przygotowywani do pisania i głoszenia kazań od chwili rozpoczęcia ćwiczeń z homiletyki. Najczęściej odbywają się one w sali wykładowej, a następnie w kaplicy seminaryjnej, nieraz także w kościołach poza seminarium (kościół rektoracki, karmelitanki, zmartwychwstanki). Tematykę kazań określa wykładowca. Dość często jest to tematyka powiązana z treściami maryjnymi bądź pasyjnymi, a to z racji nabożeństw, podczas których są one głoszone (nabożeństwo majowe, różańcowe, Gorzkie Żale).

W ramach ćwiczeń z liturgiki przygotowuje się alumnów do właściwego uczestnictwa w akcji liturgicznej, a następnie do jej należytego przygotowania i przewodniczenia oraz do podjęcia funkcji szafarza sakramentów i sakramentaliów¹⁶. Te umiejętności nabywają klerycy czę-

nia XXI wieku, red. J. Ostrowski, Kielce 2001, 149-150.

¹³ Dotyczyły one takich kwestii, jak: prowadzenie kancelarii w parafii, duszpasterstwo akademickie i stowarzyszeń młodzieżowych (KSM, Ruch Światło-Życie) oraz charytatywne, archiwistyka, wydawnictwa diecezjalne i problematyka Kościoła lokalnego, wydziały i struktura Kurii czy obowiązki kapłana w zakresie ubezpieczenia i podatków.

¹⁴ *Plan zajęć pastoralnych dla diakonów 24 II – 30 V 2011 r.*

¹⁵ W. BRONSKI. *Formacja homiletyczna alumnów w wyższych seminariach duchownych w Polsce*, Lublin 2007, 90-100; TENŻE, *Stan aktualny wykładów i ćwiczeń w wyższych seminariach duchownych w Polsce (raport przygotowany na podstawie przeprowadzonej ankiety)*, w: *Dydaktyka homiletyki*, red. J. Twardy. Katowice 2001, 32-36.

¹⁶ T. SYCZEWSKI. *Liturgiczna formacja alumnów w wyższych seminariach duchownych*

stochowskiego seminarium począwszy od IV roku studiów. Najpierw przedmiotem ćwiczeń stają się szaty i księgi liturgiczne, zwłaszcza Mszał. Alumni nie tylko zapoznają się z jego układem, ale także uczą się poprawnego korzystania z niego. W tym czasie uczą się także sprawowania nabożeństw, przede wszystkim sprawowania Mszy św., ale także innych sakramentów.

Zgodnie z *Ratio studiorum* ćwiczenia z katechetyki stawiają sobie za cel przygotowanie alumnów do samodzielnego prowadzenia katechez. Mają one charakter praktyczny, niemniej jednak nie wykluczają elementów teorii, zwłaszcza z zakresu dydaktyki ogólnej i metodyki nauczania. Ćwiczenia odbywają się w seminarium, gdzie alumni zapoznają się z techniką tworzenia konspektu i wiodącym w diecezji modelem katechezy oraz z metodami, formami i środkami dydaktycznymi czy z programami nauki religii. Przybierają też różne formy począwszy od indywidualnej po grupową i zbiorową¹⁷. Alumni seminarium częstochowskiego w ramach ćwiczeń obserwują katechezy lub wybrane elementy jej struktury prowadzone przez kleryków starszych roczników lub katechetów i uczestniczą w ich omówieniach. Niektóre katechezy są nagrane i stanowią materiał szkoleniowy do wykorzystania na ćwiczeniach. Pracują także z tekstami – konspektami, analizując ich treść i zapoznając się z ich układem. Ponadto samodzielnie opracowują konspekty, których treść jest omawiana w ramach indywidualnych konsultacji z prowadzącym ćwiczenia, a następnie przez niego oceniana. Tematy katechez do przygotowania w formie konspektu dla poszczególnych roczników są zaczerpnięte z programu nauki religii. I tak dla roku IV – z programu przedszkola i szkoły podstawowej, dla roku V – z gimnazjalnego, a dla roku VI – z ponagimazjalnego. Alumni przygotowują również metody aktywizujące – wybrane przez prowadzącego ćwiczenia, które prezentują w czasie zajęć. Przez wiele lat (1994–2008) ćwiczenia, a także praktyki katechetyczne w seminarium częstochowskim prowadziła s. Leticja Łasek CSFN, która jako czynna zawodowo katecheta w sposób rzeczowy i praktyczny kształtowała warsztat katechetyczny kolejnych pokoleń przyszłych kapłanów-katechetów¹⁸.

w *świecie dokumentów odnowy soborowej*, „Studia Teologiczne Białystok, Drohiczyn, Łomża” 10 (1992), 104-107.

¹⁷ M. Owoc, *Ćwiczenia, hospitacje i praktyki katechetyczne*, w: *Nowy program wykładów z katechetyki*, red. R. Murawski. Płock 1998, 68-70.

¹⁸ W 2008 r. s. Leticja Łasek CSFN została mianowana dyrektorem Gimnazjum i Li-

Trzeba też nadmienić, że obok ćwiczeń są organizowane warsztaty¹⁹ i sympozja katechetyczne²⁰, których celem jest wzbogacenie wiedzy alumnów oraz nabycie przez nich umiejętności praktycznych przydatnych w pracy w szkole.

Obok wykładów i ćwiczeń należy również prowadzić w seminarium zajęcia i praktyki pastoralne. *Ratio studiorum* obliuguje władze seminaryjne do zorganizowania następujących praktyk dla alumnów: praktyki katechetyczne, homiletyczne, liturgiczne, kancelaryjne i pastoralne w parafii. Mogą one być realizowane podczas wakacji bądź w czasie zajęć semestralnych. Powinny przybrać formę kilkudniowej posługi wśród chorych lub niepełnosprawnych, udziału i pomocy w pielgrzymkach i rekolekcjach wakacyjnych, a także zajęć w duszpasterstwie specjalistycznym oraz grup i ruchów religijnych. Ich przebieg winien być dokładnie dokumentowany i oceniany przez odpowiedzialnych za formację przyszłych duszpasterzy²¹.

W ciągu roku akademickiego w częstochowskim seminarium alumni zdobywali doświadczenie pastoralne, angażując się w pomoc chorym i starszym wiekiem, w tym także przebywającym w hospicjum (Stowarzyszenie Opieki Hospicyjnej Ziemi Częstochowskiej), spotykając się z najmłodszymi w Domu Małych Dzieci, a także z osobami niepełnosprawnymi. Organizowali również spotkania z osobami głuchoniemymi oraz kursy języka migowego. Ponadto uczestniczyli w rekolekcjach szkolnych organizowanych dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych w Częstochowie, współtworząc zajęcia rekolekcyjne przez prowadzenie

ceum Ogólnokształcącego im. św. Jadwigi Królowej w Kielcach. Z tej racji musiała zrezygnować z zajęć w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej. Po niej ćwiczenia z katechetyki objęła s. Weronika Dryl OSU (pracownik Międzyzakonnego Wyższego Instytutu Katechetycznego w Krakowie), a praktyki katechetyczne ks. Roman Ceglarek. W roku akademickim 2009/2010 ćwiczenia prowadziła Dorota Pisarek (doradca metodyczny Samorządowego Ośrodka Doskonalenia w Częstochowie), a od następnego roku całość zajęć, tj. ćwiczenia, praktyki i wykłady z katechetyki, objął ks. R. Ceglarek.

¹⁹ W dniach 23-24.10.2008 r. w budynku seminaryjnym alumni uczestniczyli w warsztatach katechetycznych pt. „Trudny uczeń na katechezie” prowadzonych przez Polskie Stowarzyszenie Pedagogów i Animatorów KLANZA.

²⁰ Klerycy brali udział m.in. w sympozjach katechetycznych: „Słowo Boże w życiu i misji Kościoła” (27. 11. 2010), „Św. Maksymilian Maria Kolbe – patron trudnych wyborów” (3. 12. 2012), „Troska o życie i godność człowieka” (3. 11. 2013). organizowanych przez Wydział Katechizacji Dzieci i Młodzieży oraz Szkół Katolickich Kurii Metropolitalnej w Częstochowie.

²¹ *Zasady formacji kapłańskiej*, 147-148.

wspólnego śpiewu, przewodnictwo modlitewne, składanie świadectw, przedstawianie pantomim, przygotowywanie oprawy liturgicznej itp. Podobne funkcje pełnili wyjeżdżając na akcje misyjne, np. z racji peregrynacji Krzyża w diecezji czy prowadząc rekolekcje dla młodzieży męskiej w seminarium w ramach apostołstwa modlitwy o powołania. W podobnym duchu przebiegały również spotkania ze służbą liturgiczną (w wyznaczonych dekanatach) w czasie kwartalnych dni modlitw o powołania do służby w Kościele. Doświadczenie pastoralne zdobywali także w różnych grupach zrzeszających kleryków, takich jak: Rycerstwo Niepokalanej, Ruch Światło-Życie, Koło Misyjne, Koło Caritas, KSM. Będąc w nich, nie tylko zapoznawali się z ich specyfiką, ale już wdrażali się do przyszłej posługi duszpasterskiej w ruchach i stowarzyszeniach funkcjonujących przy parafiach.

W czasie zajęć semestralnych w seminarium należy również prowadzić praktyki. Można je podzielić na dwie grupy: praktyki katechetyczne i pastoralne. Te ostatnie skupiają w sobie wszystkie inne typy praktyk, o których wspomina *Ratio studiorum*, a więc: praktyki katechetyczne, homiletyczne, liturgiczne, kancelaryjne i pastoralne w parafii. Diakoni, bo to właśnie oni są do nich zobligowani, odbywają je w wyznaczonych przez władze seminaryjne parafiach. Na ogół są to parafie częstochowskie. Praktyki trwają przez okres wielkopostny i wielkanocny. Diakoni realizują w tym czasie wytyczne na czas praktyki pastoralnej w parafii²². W zakres ich obowiązków wchodzi: głoszenie niedzielnej homilii (dla wszystkich grup wiekowych) oraz codziennej i chrzcielnej; kazań pasyjnych, konferencji i nauk rekolekcyjnych; asystowanie w czasie Mszy św. i udzielanie Komunii św.; sprawowanie chrztu, asystowanie przy zawieraniu sakramentu małżeństwa, odwiedzanie chorych z Komunią św., prowadzenie pogrzebu; przewodniczenie nabożeństwom; prowadzenie spotkań z grupami, ruchami, stowarzyszeniami i organizacjami religijnymi; sporządzanie ogłoszeń parafialnych i wdrażanie się w prowadzenie biura parafialnego oraz katechizacja w szkole (raczej w sposób doraźny niż stały). Oprócz tego wszystkie inne czynności nieujęte we wskazaniach, a składające się na pracę w parafii i życie kapłańskie.

Jeśli chodzi o praktyki katechetyczne, to organizuje się je dla trzech ostatnich roczników w seminarium. Trwają tydzień i mają miejsce w różnych typach szkół na terenie Częstochowy. Dla roku IV w przedszkolu i w szkole podstawowej, dla V – w gimnazjum, a dla VI –

²² Podstawowe zajęcia diakonów w czasie praktyki pastoralnej w parafii.

w szkołach ponadgimnazjalnych²³. W czasie praktyk alumni prowadzą katechezy i hospitują zajęcia swoich kolegów oraz nauczycieli religii, historii, geografii, wiedzy o społeczeństwie i innych. Akcent kładzie się jednak na samodzielne prowadzenie katechez, bowiem – jak stwierdza ks. Marian Zając – stanowi ono najdoskonalszą formę praktyki katechetycznej²⁴. Katechezy są prowadzone w obecności wykładowcy katechetyki, a następnie szczegółowo omawiane według ustalonego protokołu hospicacji na forum rocznika w seminarium lub w szkole. Ponadto dla roku VI dodatkowo organizuje się jeden tydzień praktyk, w czasie którego diakoni hospitują zajęcia w różnego typu szkołach ponadgimnazjalnych, tj. w liceach, technikach i szkołach zawodowych, a także poznają specyfikę pracy w szkołach specjalnych dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną i fizyczną, poznają formy duszpastersstwa katechetycznego lub uczestniczą w warsztatach metodycznych (np. w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM”). Całość hospitowanych i prowadzonych zajęć jest dokumentowana w dzienniku praktyk katechetycznych²⁵.

W seminarium częstochowskim, oprócz praktyk prowadzonych w toku zajęć semestralnych, prowadzi się również praktyki w okresie wakacji. W tym czasie alumni po III roku studiów są zobowiązani do udziału w rekolekcjach organizowanych dla różnych grup, takich jak np.: Ruch Światło-Życie, Domowy Kościół, Wspólnota Przymierza Rodzin Mamre, Rycerstwo Niepokalanej, Służba Liturgiczna czy Anonimowi Alkoholicy. Klerycy angażują się także w prowadzenie kolonii dla dzieci i młodzieży organizowanych przez Akcję Katolicką czy Caritas Archidiecezji Częstochowskiej. Ponadto pomagają w organizowaniu i prowadzeniu pieszych pielgrzymek do sanktuariów maryjnych. W czasie wakacji są również zaangażowani na rzecz seminarium, w którym

²³ W roku akademickim 2010/2011 praktyki katechetyczne miały miejsce w następujących placówkach wychowawczo-edukacyjnych w Częstochowie: Publiczna Szkoła Podstawowa Sióstr Zmartwychwstańców im. Matki Zofii Szulc i Szkoła Podstawowa nr 14 (IV); Gimnazjum nr 12 im. J. Matejki, Katolickie Gimnazjum SPSK im. Matki Bożej Jasnogórskiej i Gimnazjum Sióstr Zmartwychwstańców im. s. B. Żulińskiej (V); Techniczne Zakłady Naukowe im. gen. W. Sikorskiego, IX Liceum Ogólnokształcące im. C. K. Norwida, Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących im. S. Żeromskiego i Zespół Szkół Specjalnych im. M. Grzegorzewskiej (VI).

²⁴ M. ZAJĄC, *Praktyka katechizacji*, w: *Teologia pastoralna*, t. 2, red. R. Kamiński, Lublin 2002, 220.

²⁵ *Dziennik praktyk katechetycznych Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej*, opr. R. Ceglarek. Częstochowa 2011.

przez dwa tygodnie podejmują konieczne prace lub służą pielgrzymom czy rekolektantom.

W okresie wakacyjnym alumnów niezwykle ważną formą praktyk są praktyki katechetyczne. Podejmują je klerycy IV i V roku studiów. Ich przebieg jest ściśle określony przez *Regulamin praktyk katechetycznych*²⁶. Odbywają się one w przedszkolach, szkołach podstawowych oraz gimnazjach i stanowią integralną część procesu kształcenia seminaryjnego, podlegając obowiązkowemu zaliczeniu. Do podstawowych jej zadań zliczyć można: dokładne zapoznanie się ze szkołą (i przedszkolem) jako środowiskiem przyszłej pracy zawodowej, konfrontowanie zdobytej w seminarium wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych z działalnością dydaktyczną i wychowawczą nauczyciela religii, kształtowanie właściwej postawy zawodowej przyszłego pracownika szkoły – nauczyciela religii i wypróbowanie swoich umiejętności dydaktycznych i wychowawczych oraz ich podnoszenie w toku pracy pedagogicznej w środowisku szkolnym. Głównym jej celem jest praktyczne poznanie przez studenta pracy nauczyciela religii oraz działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły ze szczególnym uwzględnieniem następujących aspektów: struktury organizacyjnej szkoły (i przedszkola), planu dydaktyczno-wychowawczego, roli szkoły w środowisku lokalnym, dokumentacji obowiązującej w szkole (i przedszkolu) oraz sposobami ich prowadzenia, harmonogramu przebiegu praktyki, zakresu pracy pedagogicznych, programów zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych prowadzonych przez nauczyciela religii, przebiegu i sposobu prowadzenia zebrań z rodzicami (jeśli takie w czasie praktyk są organizowane) czy sposobu organizowania i prowadzenia wycieczek szkolnych²⁷.

Alumni otrzymują z seminarium skierowanie na praktyki pedagogiczno-katechetyczne, które przedkładają dyrekcji szkoły (i przedszkola). Na ich zakończenie otrzymują od władz szkolnych zaświadczenie o odbyciu praktyki, a od opiekuna praktyki opinię o jej przebiegu²⁸. Wszystkie czynności podejmowane w czasie jej trwania dokumentują w dzienniku praktyk. Rozpoczynają się 1 września i trwają trzy tygodnie. Student musi tak dobrać szkołę (szkoły), aby plan lekcji umożliwił mu przeprowadzenie praktyki w liczbie 40 godzin (20 katechez

²⁶ R. CEGLAREK, *Regulamin praktyk katechetycznych Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej*, w: *Dziennik praktyk katechetycznych*, 4-9.

²⁷ Tamże, 4-5.

²⁸ Tamże, 5-6.

prowadzonych i 20 obserwowanych). Po roku IV odbywa swoje praktyki w przedszkolu i szkole podstawowej, a po roku V w gimnazjum²⁹. W tym czasie bezpośrednim przełożonym studenta jest opiekun praktyki, którym może być nauczyciel religii mianowany lub dyplomowany. Powinien on zapoznać alumna z całokształtem swojej pracy w szkole (i przedszkolu), z obowiązkami katechety oraz z harmonogramem praktyki. Całość jego obowiązków dokładnie precyzuje *Instrukcja dla katechety – opiekuna praktyk*³⁰.

Zaliczenia praktyk (bez oceny) dokonuje kierownik praktyk, którym jest aktualnie wykładowca katechetyki, na podstawie: pisemnego potwierdzenia odbycia praktyk studenckich wystawionego przez dyrekcję szkoły, pozytywnej oceny przebiegu praktyki wystawionej przez katechetę (opiekuna praktyki) oraz przedłożonych dokumentów poprawnie wypełnionych (dziennik praktyk, arkusze obserwacji, konspekty katechez). Całość wyżej wymienionej dokumentacji przedkładana jest w teczce praktyk³¹.

Na zakończenie trzeba jeszcze wspomnieć o okresie propedeutycznym w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej, który zainicjowano w roku akademickim 2010/2011, ponieważ także w jego założeniach formacyjno-programowych znajdują się wskazania o charakterze pastoralnym. Dotyczą one zwłaszcza drugiej części tego okresu, gdy w procesie formacji akcentuje się elementy świadectwa życia, diakonii i budowania wspólnoty³². Właśnie w tym czasie „wszyscy alumni w sposób zorganizowany i obligatoryjny mają posługiwać w wybranych placówkach dla ubogich lub cierpiących”³³. Z tej racji na początku okresu propedeutycznego wybierają placówkę, w której będą służyć przez cały semestr³⁴. Oprócz tego w bloku zajęć duchowo-pastoralnych w ramach kształtowania świadomości eklezjal-

²⁹ Tamże.

³⁰ R. CEGLAŁEK, *Instrukcja dla katechety – opiekuna praktyk*, w: *Dziennik praktyk katechetycznych*, 10-13.

³¹ TENŻE, *Regulamin praktyk katechetycznych*, 9.

³² *Okres propedeutyczny w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej. Założenia formacyjno-programowe*, Częstochowa 2010, 11.

³³ Tamże, 19.

³⁴ Alumnom zaproponowano następujące placówki: Dom dla Chłopców – Specjalny Ośrodek Wychowawczy prowadzony przez Siostry Obliczanki, Ośrodek Szkolno-Wychowawczy Braci Szkolnych, Dom dla osób niepełnosprawnych „Betel”, Przytulisko dla bezdomnych mężczyzn im. Brata Alberta, Kuchnia dla ubogich (przy archikatedrze), Domy Pomocy Społecznej.

nej, poznania historii i pracy duszpasterskiej w diecezji zaproponowano w okresie propedeutycznym zajęcia w ważniejszych sanktuariach i wspólnotach na terenie archidiecezji³⁵. Na tego typu zajęcia przeznaczono w seminarium dwa dni.

Zakończenie

„Formacja przyszłych duszpasterzy ma odbywać się przez cały czas na różnych płaszczyznach życia seminaryjnego. W seminarium „kształtowanie alumnów winno zmierzać do tego, aby na wzór Pana naszego Jezusa Chrystusa, Nauczyciela, Kapłana i Pasterza wyrabiali się oni na prawdziwych duszpasterzy. Niech więc przygotowują się do posługi słowa [...]; do posługi kultowej oraz uświęcenia [...]; do posługi pasterskiej [...]”³⁶. Zadania te zapisane w *Zasadach formacji kapłańskiej w Polsce* zostały podjęte w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i realizowane, w mniejszym lub większym zakresie, w latach 1991–2013. Wychowawcom zależało bowiem, by we właściwy sposób przygotować alumnów do pracy duszpasterskiej, zgodnie z przesłaniem dokumentów kościelnych oraz uwzględniając uwarunkowania społeczne i kulturowe archidiecezji częstochowskiej. Podejmowali starania, by faktycznie uformować ich na prawdziwych duszpasterzy. Trzeba mieć nadzieję, że ta formacja pastoralna przyczyni się do efektywnego głoszenia Ewangelii tym, do których zostaną oni posłani, oraz do sprawowania z wiarą i miłością różnych form kultu, a także że przygotowuje ich do roli duchowych liderów i pasterzy ludzi im powierzonych.

The Seminarists' Pastoral Formation in Częstochowa Archdiocesan High Seminary in 1991 – 2013 Summary

In the light of the church documents which are currently in force, formation of the future ministers should take place on various grounds all the time of the seminar life and aim at this so that they become true

³⁵ Przewidywane miejsca zajęć: Archikatedra Częstochowska, Sanktuarium NMP w Wieluniu, Gidlach, Leśniowie, Praszce, Bęczkowicach, Wąsoszu, Myszkowie-Mrzygłodzie, Pajęcznie oraz Bazylika św. Piotra i Pawła w Zawierciu, a także sanktuarium i klasztor w Świętej Annie.

³⁶ *Zasady formacji kapłańskiej*, 113.

ministers according to the example of Jesus Christ, the Teacher, the Priest and the Shepherd. These assignments were taken up in Częstochowa Archdiocesan High Seminary and realized, to smaller or larger extent, in the years 1991 – 2013. Since the educators cared about to prepare seminarists in the best possible way for the pastoral work according to the message of the church documents as well as taking into account the social and cultural circumstances of Częstochowa Archdiocese. They took up the efforts to shape the true ministers out of them. One should hope that this pastoral formation will contribute to the effective proclamation of the Gospel to those to whom the seminarists will be sent as well as to holding different forms of worship with faith and love. It will also prepare the seminarists to become the spiritual leaders' and shepherds' for the people entrusted them.

Słowa kluczowe: formacja pastoralna, teologia pastoralna, alumni, seminarium duchowne, duszpasterstwo.

Keywords: pastoral formation, pastoral theology, seminarists, seminary, ministry.